Никола Алваджиев

В СЕНКИТЕ НА ДРЕВНИЯ ПЛОВДИВ

ЛИТЕРА

Никола Алваджиев

В СЕНКИТЕ НА ДРЕВНИЯ ПЛОВДИВ

ЛЕ·ТЕ·РА·

Творбата е финансирана от Община Пловдив по Компонент 4 „Произведения на пловдивски автори и важни за града издания“.

© Никола Алваджиев, 2018 г.

© Издателство „Летера“, 2018 г.

Всички права запазени.

Това издание или определени негови части не могат да бъдат размножавани, публикувани и/или предавани по електронен, механичен или друг начин, както и въвеждани в информационни системи, включително компютърни, без изричното писмено съгласие от издателя.

ISBN 978-619-179-103-3

ПРЕДИСЛОВИЕ

Пъстрата колесница на годините и вековете стремително се търкаля по своя безначален път, изгубва се от очите ни, загърната в тъмната мантия на вечността и забравата. Една бегла следа само от пепел, развалини и каменни надписи остава да спомня и разказва за едно далечно минало и един угаснал живот през вековете.

Като зрънцата от пъстър низ на броеница, племената и народите се изнизват от хорото на световането.

Спят гробовен сън надписите по плочите, заринати в черните пазви на пръстта, неразчетени и неразгадани. Те чакат и историци, и писатели, за да бъдат разкрити, изнесени и показани на хубавия Божи свят.

А в страниците на пожълтелите старинни кожени ръкописи, написани от забравени летописци и книжовници, се бележат оскъдни хроники и сведения.

Какъв бе старинният Пловдив преди хиляди години, какви бяха неговите тогавашни обитатели и жители, какво бе тяхното битие и каква бе историческата съдба на този древен град?

Мълчи някъде историята – не разказва далечното минало. Нашите далечни прадеди имаха други грижи за живота, та не оставиха подробни и пълни сведения и днес сме принудени от незначителни останки да градим във въображението си картини от миналото.

Издигнал исполински ръст със своите седем хълма в полето на равна Тракия, заключен между познатите още в древната митология планини Хемус и Родопи, стохилядният днес град Пловдив има дълги, неписани страници от своята голяма и приказна история.

Колко пишни пирове, веселия и тържества са изживели неговите стари обитатели, колко трепетен ужас и сподавен вик е глъхнал под неговите стени, когато страшните войски на

неприятеля са обкръжавали неговите стени, заплашвайки неговите бранници с погибел и смърт! Огъвала се е градската врата под напора на ордите, блестели са мечове и ризници, гърмели са бойни тръби, веяли са се страшни знамена на ужас, дим и опустошение.

Не един път древният град е бил обливан в кръв, подхвърлян на огън и разорение, ала мястото му се е запазвало въпреки всички превратности на съдбата. Красивото му разположение, плодородната му богата земя и естествено укрепените му хълмове са приканвали племена и народи да го заселяват и подир всяка нова беда да градят отново крепостни стени, да вдигат нови крепости и кули, за да бъде продължаван животът на неговите нови поселници, които е чакало и ново величие и подвиг, и нови беди – разорения и съсипни.

Авторът на книгата „В сенките на древния Пловдив" г-н Никола Алваджиев с пъстър и точен език ни разтваря страниците от древното минало на този град и неговата съдба през вековете.

С историческите данни, които ревностно е събрал и си е послужил, той ни възкресява всички негови исторически събития. „В сенките на древния Пловдив" е един скромен принос за опознаването на вековния стохиляден Пловдив. Така написаната книга е по-скоро един зов, един апел, едно откровение към синовете на Пловдив: да се проникнат от духа на старото наше време, да се опознаят със събитията му и да видят борбите на най-ранните му жители, които са слагали живота си в защита на пловдивските крепостни стени.

Заедно с историческите данни, почерпени за написване на този труд, вплетени са и изнесени и редица легенди и предания, които са били напътствие за добиране до историческата действителност.

Като пръв опит за романизиране монографията на Пловдив, тази книга е ценен принос към изучаване и опознаване миналото на нашите градове.

Други след него ще вървят из развалините на миналото и от прахта и останките, от сказанията и легендите ще дирят да от-

крият други сведения, да дадат на фактите нови тълкувания, с което ще запълнят една празнота за историческото минало на Пловдив, с която задача мисля, че авторът се е нает да напише този труд.

Тя не е строго научен труд, с тежката и мудна историческа правда, но тя е вдъхновено написана книга, както може да пише само онзи, който обича своя роден град, какъвто е Пловдив. Ако се чакаше подробната и строга историческа истина, никога нашите селища нямаше да бъдат възкресявани в книги.

А градът Пловдив има голяма история от векове и ако трябва да бъде описан, нужно е обстойно проучване и години време за написване на цели томове.

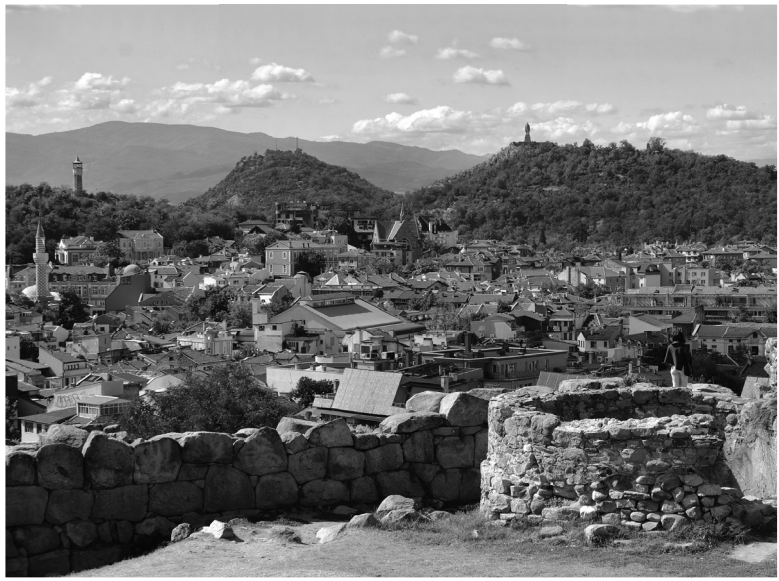
Строго научното възсъздаване на миналото на Пловдив е изнесено само в някои други исторически издирвания на специалисти в тази област. Не че градът Пловдив няма исторически материал и не може да бъде обект на исторически книги – липсва желанието, грижливата ръка и ревността към издирвания, липсват историкът и писателят, които, обгорени с пламъка на своето вдъхновение, да продължат изнасянето на трудове за миналото на Пловдив.

Защото колкото повече книги имаме за града, толкова повече жителите на този град и всички, които са видели за пръв път слънцето под неговото небе, ще се гордеят с него. Той заслужава да има не една, а много монографии.

Книгата „В сенките на древния Пловдив“, която ни поднася г-н Алваджиев, достойно заслужава да бъде подкрепена и насърчена морално и материално от всички официални и неофициални места и лица. Защото тя е плод на дълго и ревностно проучване и събиране на материали с благородна цел – тя е летопис, изписвана късче по късче, изпъстрена с багри и сшивана с одежди на красиви мисли, която прави чест на нейния автор.

Звезделин Цонев

Предговор към първото издание, 1937 г.

ВЕЧНИЯТ ГРАД

От миналото ще вземем
огъня, не пепелта.
Жан Жорес

Някога, преди стотици милиони години, огнедишащата планета започва да изстива и от въздишките ѝ по изгубената топлина в равнината изникват каменните туловища на седем хълма.

И още тогава светованието обрича това място: тук по хълмовете и край тях ще живеят хора, ще има селище, ще има град.

Градът на хълмовете!

Всеки от шестте гиганта като че иска да го притисне в каменната си прегръдка, но отпуска гранитна десница и запокитва желанието си в низината. Там, надлъж и нашир, са се

проточили улици, а площади и градини са като островчета сред морето от бели сгради.

По хълмове и около хълмове – това е бил, това е и сега Пловдив.

Преди време те бяха седем. И през вековете са били толкова. Най-малкият, най-ниският между тях, който бе на стотина разкрача югоизточно от по-големия си събрат Бунарджика, носеше името Марково тепе. На неговия скалист терасовиден връх имаше издълбано каменно корито с няколко дупки от четирите му страни. Легендата, вече отшумяла, разказваше, че тази вдлъбнатина била образувана от коня на Крали Марко, с който юнакът скочил от върха на Бунарджика. Дупките пък били от копитата на Шарколията... Това тепе вече го няма. Изсякоха го заради доброкачествения му здрав камък.

Като стражи пред вековете са тези хълмове. Гордо вирнали чела край старинния град, те сякаш искат да спомнят онова, което отдавна, много отдавна е изчезнало в диплите на забвението. Сред смълчаните скали са притаени сказания за отминали събития, за слава и страдания. Из старите калдъръмени улици, които изхождат и вхождат към Хисар капия и край плесенясалите зидове на древната крепост, сякаш се дочува ехото на бойни тръби...

Много история има на това място. И много легенди.

В трихълмието – Таксим, Джамбаз и Небет – вече са притихнали спомените за някогашния живот в крепостта-град. Сахат тепе и Бунарджикът прошепват понякога за дългия низ от робски години. В разрушените дворци на Марково тепе се лута сянката на легендарния юнак. Джендем тепе въздиша по милувките на Марица, която отпреди стотици години се е прибрала в днешното си легло и е забравила времето, когато водите ѝ се пльзгали и около него, и покрай Бунарджика.

Наоколо е притаен духът на тракийските царе Рес и Ситалк, на Терес и Севт, на македонските завоеватели Филип

Аминтов и сина му Александър Велики, на многобройните римски пълководци, на варварски предводители, съсипвали града. Край хълмовете са просвали шатри и воините на български царе, обезсмъртили имената си в нашата история.

Ромони Марица, старият Хеброс, разказва и приказки за древния град, и какво са писали за него историците от онова далечно време. Разказва за тогавашните люде, за къщите им по хълмовете, за траки и македонци, за римляни, за готи и хуни, за славяни и българи, византийци и турци. Водите ѝ свенливо прошумяват, когато припомнят стиховете на старогръцкия поет Алкей: „Хеброс, ти най-красива от реките, която влачеш вълните си из тракийската земя. И безброй млади девойки, които те тачат, разхлаждат с твоите меки като балсам води своите нежни бедра...“

Един град като нашия, който таи в дебрите на своя хилядолетен живот многообразието на миналото, ще остане завинаги непресъхващият извор, от който ще може да се пие и наука, и романтика. Историята на Пловдив не трябва да се гради само върху сухите норми на науката. Поезията и нежното очарование, що се излъчват от всяко кътче на неговите хълмове, ще вливат вдъхновение у всеки, който се лута по друма на вековете, да дири изчезналите преди хилядолетия сенки на живота. И затова споровете за правдивото описание на града от далечното някога и за случвалото се там ще бъдат излишни. Дори най-продължителните и упорити изследвания в тази област не могат да докажат уверението за своята точност, че едно мнение или предположение е вярно или погрешно за сметка на друго. Нима и цялата история на древността не е изградена и върху предположения, подсказани от нищожните писмени и материални паметници, които подхранват нашето любознание?

Пожълтели ръкописи на историците от онези далечни времена, старини, изровени от земята, и легенди – с това се сглобява историята на древния град. А когато и това не е достатъч-

но, за да се повдигне изцяло тежката завеса, спусната от вековете, на помощ идва въображението на писателя старинар...

Източва се реката на юг към морето и продължава да разказва за онова, което е било и не ще се върне. Всичко някогашно е изтляло или е затиснато под тежестта на хилядолетията. Огньовете на светилищата никога вече не ще пламнат по върховете на хълмовете, облечени в бяло жреци не ще отправят взор към звездите по пловдивското небе. Друг свят живее тук сега, други слова се чуват, други са хората, други ръце пишат по страниците на историята новите легенди за Пловдив.

Друг град, друг Пловдив е днес!

ПЪРВИТЕ ЗАСЕЛНИЦИ

Година, две, десет, сто, хиляда, милион, много милиони години. Вгльбим ли се в светованието и погледнем назад във вековете, трьпки полазват по тялото, мисьлта се замайва и чувството, че изчезваме в гьста, непрогледна мьгла, ни обзема все по-силно, все по-властно. Обльхва ни хлад, потьваме все по-дьлбоко в тази мьгла, която е покривала местата, дето днес кипри красота един от най-старинните наши градове – Пловдив. И като в просьница, пред зареяния поглед се разгьва неясната картина на отминалите времена.

Какво е било тогава?

Може ли някой с достоверност да отговори на тези въпроси?

Миналото, както и бъдещето са две загадки – едната покрита с пепелта на изгорелите години, а другата загнездена в безкрая на предвижданията и предположенията.

Необхватни са в цифри милионите години от образуването на земята. Когато праисторията започнала да пише нова страница за живота на земята, наречена палеозойска ера, като чудновата прищявка на природата в равнината изникват каменните туловища на седем хълма.

Това се случва преди около 480 милиона години!

Хълмовете, които гледаме, от чиято красота се възхищаваме днес, са отпреди толкова години!

Бедно е въображението да обхване тази цифра, зашеметяваща е съпоставката на този низ от години с продължителността на един човешки живот.

Природата не спира да работи, да създава, да усъвършенства. Минават още стотици милиони години, сменят се епохи.

Закипява животът по нашите земи, но човека още го няма. А и що би дирил той в онези времена, когато по тези планини, реки, езера, долини, върху които днес пъстрее красотата на омиротворената природа, са се раждали, живели и умирали само гигантите от животинския свят? Как би нагаждало съществуването си крехкото човешко създание всред тези чудовища, чиято свирепост нямала предел? Как би понасяло грохота на техните тежки стъпки и ехото от ужасяващия им рев?

Когато се дочувал шумът от динозавъра, исполинът влечуго, всичко живо бягало, да се скрие, да се спаси от смъртоносната му прегръдка. Из въздуха прехвърчали птеродактили – влечуги с малки криле, а из водите на езерата страшни битки се водели между грамадните риби-влечуги ихтиозаври и плезиозаври, дълги по няколко метра и тежащи тонове.

Край тях, по бреговете влачили дългите си туловища гущерите диплодоки, които поглъщали дневно по няколкостотин килограма растителна храна. Преди 7–8 милиона години сред дивите зверове по тези места вилнее и динотериума, дълъг до десетина метра и над 10 тона тежък. В животинските „гладиаторски" битки вече се включват и по-малки, но все така свирепи хищници като хиени, саблезъби тигри, носорози, трипръсти коне – хипариони...

После по нашите места се появява човекът, засяда в пещерите по хълмовете и слага началото на заселище, чието име след време ще бъде Евмолпия, Пулпудева, Филипопол, Тримонциум, Пловдив...

Първите човекоподобни същества били питекантропите – човеците маймуни. Питекантропът е покрит с гъста козина, ноктите на големите крака и ръце са челично здрави, долната челюст е силно издадена напред, а едрите зъби трошат костите на животните като черупката на орех. Челото е ниско и наклонено назад с изпъкнало надвеждие, ушите – големи и увиснали, на необикновено здравото и едро тяло отдире има едва забележим остатък от опашка. Питекантропът няма говор. Звуците излизат из устата му като ръмжене, но чрез него те се разбират помежду си. За жилища им служат дупките и пещерите по хълмовете. Хранят се с месото на убити хищници, но съществува и човекоядството.

С всяко поколение питекантропът изменя външния си вид, тялото, ума, мисълта и 120 хиляди години пр.н.е., в тъй наречената шелска епоха, той носи вече името синантроп. Неговото лице е с по-правилни черти, космите по тялото не са много гъсти, защото климатът е станал по-мек.

По хълмовете, дето след хиляди години ще изникне град, дупките в скалите стават все по-многобройни, числото на обитателите им нараства. Може да се каже, че тук вече има селище на синантропите – Пловдив преди 120 хиляди години! Тези хора маймуни се хранят с месо и риба, а поняко-

га се изяждат помежду си. Размисъл против човекоядството нямало. Инстинктът, вечният инстинкт за самосъхранение направлявал техните действия. Когато гладът започвал да гложди празния стомах, а месо от дивеч нямало, тогава някой по-крехък синантроп задоволявал нуждите на по-силните от него. За облекло и защита от студа употребявали кожите на убити животни.

Изминават още десетки хиляди години. Ледниковата епоха все още властва над Европа, над нашите земи. Синантропите са почти изчезнали.

Около 50 хиляди години пр.н.е., по време на Мустерската епоха, зимата по нашите места е много студена, лятото – късо и влажно. В необятните тундри между Родопите и Балкана живеят елени, диви свине и коне, чието месо е главната храна на новите заселници по хълмовете – от типа на неандерталците. Откъде и кога дошли те тук и колко време останали, не е доказано. След време и те, като синантропите, изчезват и дупките по скалите на хълмовете запустяват. Говорът на неандерталците е с гърлени звуци. Те си служат вече с огъня и употребяват разни каменни сечива. Неандерталецът има ниско чело, силно изпъкнали веждни кости и скули, издута горна устна, щръкнали уши, четвъртита брада, широки стъпала и здрави ръце. Въоръжен е с тежка тояга, с която си служи при нападение и защита. Раменете му са широки, гърдите – изпъкнали, вратът – къс и дебел, дългите коси висят на гърба. Походката му е тромава. При топло време мъжете и жените ходят голи с парче кожа отпред, което показва, че още тогава, преди 50 хиляди години, чувството свян е съществувало.

Други 25 хиляди години са се търкулнали във вечността. Ледниковата епоха е към края си.

Из пловдивските земи живее кроманьонският човек. Това е тип с голяма глава, с неправилни лицеви черти, с дълги коси и брада и ниско чело. Облеклото и на мъжа, и

на жената е еднакво – груба, широка торба, изплетена от дървесина, от която се подават космати крака и ръце.

Смътна е представата за онова време, смътен е шепотът на вековете. Многоотдавнашното минало скъпернически е притаило истината и е завещало на историците само сухотата на предположенията.

Първите жители на пловдивската земя отдавна са изчезнали, след тях са дошли втори, трети, четвърти, все тъй снажни, все тъй груби, все тъй диви същества. По скалите на Бунарджика зеят дупки – отворите на издълбаните с каменни чукове тесни, ниски пещери, а по склоновете на обраслия с гъста вековна гора хълм Сахат се виждат между дърветата малки конусообразни колиби от пръти и глина. Единствената дупка в средата на такова жилище е едновременно врата и прозорец. Нощем, за да се предпазват от хищниците, отпреде слагали каменен отломък с остри ръбове.

Какво е представлявал Пловдив преди 20 хиляди години?

Кой може да каже.

Геологията ни учи, че в далечните времена на праисторията девствени гори покривали европейския материк, Балканския полуостров, България. Богатите каменовъглени залежи са ярко доказателство за това. Когато притворим очи и отправим мисълта си към далечното минало, по канавата на въображението несетно се появява тогавашната картина на „вечния град“ – просторни гори, безкрайност от зеленина и всред нея, извисили сиви глави, стърчат хълмовете, в чиято закрила живели пловдивските „граждани“. Пътят на Марица не бил същият, какъвто е днес. При село Прослав един ръкав се отделял от нея, минавал под южните склонове на Джендем тепе, плискал води по равнището, където е днес централната жп станция, извивал на север по посока на сегашния бул. „Руски“ и се разливал в плитко езеро в падината между Бунарджика и Сахат тепе. Оттук речният ръкав трьгвал на изток, минавал покрай Сахат тепе, пресичал

днешната главна улица към подножието на Джамбаз тепе, под Хисар капия завивал на юг и някъде при гробищата се вливал в Хеброс. Тогава, преди 20 хиляди години, залесените брегове на реката гъмжали от диви зверове. Неведнъж речните води били обагряни от кръвта на стръвно биещите се човек и нападналия го из засада хищник.

Югоизточната част на Бунарджика, покрита, както и днес, със скали, представлявала неравна площадка, от която се възлизало към върха, дето е паметникът на Освободителите. От североизточната част на този хълм започвала седловината, която минавала по северните скатове на Сахат тепе, спускала се на изток и през днешния площад „Джумаята" достигала Таксим тепе. По този начин петте хълма – Бунарджикът, Сахат тепе, Таксим тепе, Джамбаз тепе и Небет тепе, представлявали скачена верига. Джендем тепе стърчало самотно в далечината, а Марково тепе почти се сливало с Бунарджика.

Времето лети безспирно. То не се уморява никога.

С течение на годините селището изменя образа си. Шепата хора, които първи дошли тук, се е разсипала в многочислено население, което се привързва към земята, обработва я и превръща в китна градина – плодни дръвчета, зеленчуци, златна пшеница. Воят на хищниците рядко оглася горите. Вместо него се чува треперливото блеене на агнета, мученето на шарени крави, весела човешка глъч.

Селището е пораснало чувствително, климатът е мек, досущ приличен на сегашния. Хората не живеят вече в пещери и дупки. В тях са се приютили сенките на миналото и въображаемите сили на божествата. По скатовете на хълмовете и в равнината между тях жълтеят малки къщи от пръти, глина и слама. Отделни родове живеят в наколни жилища в Хеброс, между днешните квартали Мараш и Филипово.

Тези жилища са направени от дърво, с островърхи покриви, а на пода зее дупка, през която пускат във водата плетената от върбови клончета кошница за ловене на риба. За да не паднат в реката, малките деца са привързани с лико о някой кол.

По хълмовете Небет и Джамбаз, чиито скали представляват естествена защита, има вече каменни сгради. Те са малки и ниски, но отразяват определен вкус на хора със стремежи и своеобразна култура.

Встрани от Трихълмието имало няколко селищни могили, където живели потомците на най-старите заселници. Едната е в квартал Филипово, там, където сега е текстилният комбинат „Марица“. Друга – най-голямата, се намира на около 2 км югоизточно от Небет тепе, известна в наше време под името Яса тепе – Плоска могила. От нея не остана нищо, поради продължителните археологически разкопки. Селището на тази могила възникнало към края на среднокаменната – мезолитната епоха през VI хилядолетие преди н.е. и просъществувало около четири хиляди години, някъде до второто време на бронзовата епоха. От кого било унищожено, не се знае с положителност. Някои специалисти по праистория са на мнение, че го направили траките, когато дошли на полуострова. Други оборват това предположение, твърдейки, че траките населявали тези места от незапомнени времена и следователно селището на могилата е основано през тяхно време. Може би са го разрушили те, но не за грабеж, а по други причини. Все пак въпросът за първите могилни заселници остава неразяснен, тайната на отминалите хилядолетия е неразбулена. Предполага се, че преди заселването ѝ могилата била малка по размери и цялата обрасла с храсти. Край нея протичала днешната белащенска река. Гъстата трева, влажната почва и изобилната вода били указание за плодородие, затова дошлите от непознати места хора останали там в продължение на векове.

На разчистеното място пришълците направили колиби от пръти, глина и слама. Разкопките показаха, че всяка колиба се състои от стая и преддверие с необходимите отвори, които заместват вратата и прозореца. С течение на времето, от сметта и отпадъците от строителните материали при поправките или възстановителните работи след разрушенията, плоският могилен насип нараснал в диаметър и достигнал на височина девет метра от нивото на земята. Бе разкрита такава колиба с глинен под и при нея се намериха каменна мелничка за стриване на житните зърна, купчина овъглени зърна, глинени готварски съдове, шила от кост, украшения от кост, глинени идоли и прешлени за вретена.

И всичко това отпреди 8 хиляди години!

Могилата Яса тепе изчезна от лицето на земята, но не от огън и меч, а както казахме – от копача на археолога.

Забележително е, че задниците на почти всички идоли, намерени при разкопките, са широки, което дава основание да се предполага, че това са божества жени, тъй много тачени от нашите предци съграждани. Излязоха на бял свят точила, железни чукове, паници, чаши и тиган от глина, съд с капак, в който навярно са носили храна, когато са отивали на работа в полето. Намериха се и подници за печене на питки, големи вдици от мед, фиби за коса, глинена масичка и купища от кости на домашни и диви животни. Тези предмети за домашна употреба показват колко трудолюбиви са били някогашните обитатели на селището Яса тепе. Освен лова и риболова, при тях били развити земеделието и животновъдството, грънчарството и тъкането на конопени и ленени материи. Ловувало се с копия, лък, стрели. Предпочитаният дивеч бил дивата свиня и дивият овен или тъй наричаният муфлон – едро животно с големи рога.

Деен бил животът на тази могила. Човешкият мравуняк – мъже и жени, работел неуморно от утро до здрач. Трудели се, любели се, живеели с радости и скърби, с удоволствия и страдания. Все така, както е и днес. И тогава имало чувства, обич, привързаност, стремеж към усъвършенстване, усет към красивото. И тогава пулсът на копнежа е почуквал в гърдите на младежи и девойки, и тогава е имало блянове, томление, башина и майчина милувка, челяд. Почервенели от мак поля и засинели от синчец синори се простирали догде поглед стига, луната разливала сребриста светлина и приканвала младите вън от жилищата, за да изживяват под ласката на ветреца часовете на единението...

Колко еднакви са съдбините на хората през хилядолетията!

При разкопките бяха намерени украшения, които жените носили през четвъртото хилядолетие пр.н.е., или преди 6 хиляди години от наши дни. Подробни проучвания на могилата и на намерените там накити са извършени от известния пловдивски археолог Петър Детев. Украшенията са правени от глина, камък, кости, черупки от охлюви и морски миди. Каменните накити в по-голямата си част са от мрамор и речни волюци. Представляват топчета във вид на мъниста и между тях амулети. Тогавашните жители на могилата изглаждали топчетата много добре и правили по тях дупчици, за да могат да бъдат нанизвани на гердани, които окачвали на шиите си. Амулетите имат бъбрековидна или триъгълна форма. Освен от камък са правени мъниста и гривни от глина. Глината е пречиствана много добре, смесвана е с въглеродни съединения и вода, омесвана е продължително и от нея с ръце са ваяни сферични и цилиндрични мъниста и гривни. В зависимост от естеството на глината и температурата на изпичането украшенията придобивали различна червеникава окраска. От кости са правени игли за коса и пръстени, най-вече от цепени кости на едър добитък, изгла-